

Εκπαίδευση και κατάρτιση: Νέες αναγκαιότητες της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας

Κυριακή Τσικαλάκη

*Εκπαιδευτικός Π.Ε., Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης,
Διευθύντρια 48ου Δημοτικού Σχολείου Ηρακλείου*

Εισαγωγή

Κατά τον 20ό αιώνα σημειώθηκαν σημαντικές μεταβολές στην κοινωνική οργάνωση και στην οργάνωση της παραγωγής και της εργασίας. Η οργάνωση, λοιπόν, της μεταβιομηχανικής κοινωνίας στηρίζεται στη δυναμική της ανανέωσης του ανθρώπινου δυναμικού και της επιστημονικής γνώσης. Στη μεταβιομηχανική κοινωνία ο κύριος παραγωγικός και αναπτυξιακός παράγοντας δεν είναι ούτε η γη, όπως στις αγροτικές κοινωνίες, ούτε η βαριά βιομηχανία, όπως στις βιομηχανικές κοινωνίες, αλλά η γνώση. Έχουμε, λοιπόν, τη μετατροπή της σύγχρονης κοινωνίας σε κοινωνία μάθησης (learning society). Η τυπική επιχείρηση της μεταβιομηχανικής κοινωνίας δεν είναι ούτε η γεωργική εκμετάλλευση ούτε το εργοστάσιο, αλλά η ανώνυμη εταιρεία που παράγει και διακινεί στην παγκόσμια αγορά ένα προϊόν επιστημονικής εργασίας που προϋποθέτει υψηλές πνευματικές ικανότητες και γι' αυτό δεν είναι εύκολο να παραχθεί.

Στη μεταβιομηχανική κοινωνία

Όπως η γη στο παρελθόν ήταν η πλουτοπαραγωγική πηγή της αγροτικής κοινωνίας και ο βαρύν εξοπλισμός η αντίστοιχη πηγή πλούτου της βιομηχανικής κοινωνίας, έτσι το κύριο εφόδιο των μεταβιομηχανικών κοινωνιών είναι η επιστημονική γνώση. Με την έννοια αυτή, ο Bell (1974) χαρακτηρίζει τη μεταβιομηχανική κοινωνία ως «κοινωνία της γνώσης».

Ο Daniel Bell (1974) προέβλεψε ότι η μετάβαση στη μεταβιομηχανική εποχή δεν αποτελεί μια υπέρβαση του καπιταλισμού, αλλά μια αναδιάρθρωση τωμέων και διαδικασιών μέσα στα πλαίσια που ο κυρίαρχος τρόπος παραγωγής επιβάλλει.

Οι εξελίξεις αυτές μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω στοιχεία (Castells, 1996· Λυμπεράκη, 1991· UNESCO, 1999):

- από τη μεγάλης κλίμακας ορθολογική οργάνωση της παραγωγής στην ευέλικτη παραγωγή·
- από τις μεγάλες μονάδες παραγωγής στις αυτόνομες παραγωγικές διαδικασίες·
- από τη μεταποίηση στις υπηρεσίες·
- από την επέκταση του κοινωνικού κράτους στις ιδιωτικοποιήσεις και τις εταιρικές σχέσεις·
- από το μακροχρόνιο προγραμματισμό στις τεχνολογικές-οργανωτικές καινοτομίες και τις ευέλικτες οργανωτικές δομές·
- από τη σταθερή μισθωτή απασχόληση στην ευέλικτη και διαρκώς μεταβαλλόμενη απασχόληση (εσωτερικές-εξωτερικές ευελιξίες)·
- από την προβλέψιμη επαγγελματική εξέλιξη στην έντονη κινητικότητα εντός και εκτός αγοράς εργασίας.

Όπως αναφέρει ο Bell, «Η μεταβιομηχανική κοινωνία είναι οργανωμένη με επίκεντρο τη γνώση με στόχο τον κοινωνικό έλεγχο και τον καθορισμό της πορείας της ανανέωσης και αλλαγής. Αυτό το γεγονός έχει από την πλευρά του ως συνέπεια τη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων και νέων δομών, για τις οποίες πρέπει να εξευρεθούν αντίστοιχα πολιτικά σχήματα οργάνωσης. Φυσικά, η γνώση ήταν πάντα αναγκαία για τη λειτουργία κάθε κοινωνίας. Η ουσιαστική διαφορά που συντελέστηκε στη μεταβιομηχανική κοινωνία είναι η αλλαγή στο χαρακτήρα της ίδιας της γνώσης» (Bell, 1974).

Έχουμε, λοιπόν, τη μετάβαση από μια κοινωνία βασισμένη στη βιομηχανική παραγωγή σε μια κοινωνία που θα βασίζεται στις υπηρεσίες και στις Τεχνολογίες της Πληροφορικής και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ).

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση ως φαινόμενο κοινωνικό, πολιτισμικό, πολιτικό και οικονομικό συνδέεται με την ανάπτυξη της Τεχνολογίας της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και τη μέσω αυτής προώθηση της διακίνησης όχι μόνο προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και της εργασίας, του κεφαλαίου, των δομών οργάνωσης και των θεσμών (Hall et al., 2003).

Η εμφάνιση, λοιπόν, του ανθρώπου σήμερα σε ένα διευρυμένο δημόσιο χώρο, που δεν ορίζεται πλέον από τη σχέση της τοπικής ιδιομορφίας με τις παγκόσμιες εξελίξεις, και η συμμετοχή του σ' ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον σηματοδοτούν στο επίπεδο των πολιτικών δομών την ανάπτυξη νέων προγραμμαμάτων υποστήριξης των κοινωνικών του δράσεων, που σημαίνει νέα περιεχόμενα εκπαίδευσης και κατάρτισης, νέες μεθοδολογίες για την κατανόηση των αλλαγών που συμβαίνουν γύρω μας μέσω των τεχνολογικών καινοτομιών.

Στο εκπαιδευτικό πεδίο η παγκοσμιοποίηση εκφράζεται:

- ως ανάγκη ομογενοποίησης σε παγκόσμιο επίπεδο των προγραμμάτων σπουδών και των εκπαιδευτικών συστημάτων·
- ως ανάγκη προσαρμογής της παρεχόμενης εκπαίδευσης στα νέα εργα-

σιακά και επαγγελματικά περιβάλλοντα.

Στη μεταβιομηχανική κοινωνία, λοιπόν, οι ανάγκες αυτές οδηγούν:

- σε νέες μορφές εκπαίδευσης και επιμόρφωσης (*διά βίου μάθηση*).
- σε εκπαίδευση σε όλες τις ηλικίες (*εκπαίδευση ενηλίκων*).
- σε εκπαίδευση με τη χρήση όλων των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες, που αποδεσμεύουν τον εκπαιδευτή και τον εκπαιδευόμενο από περιορισμούς τόπου και χρόνου (*εκπαίδευση από απόσταση*).

Απώτερος στόχος είναι η παραγωγή ανθρώπινου κεφαλαίου υψηλής ποιότητας και αποδοτικότητας, το οποίο είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις της ιδιαίτερα ανταγωνιστικής αγοράς εργασίας.

Σύμφωνα με τον P. Jarvis (2000), η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης επιφέρει ένα νέο καταμερισμό της εργασίας ως εξής:

- παραγωγοί γνώσεων, υπηρεσιών (μεγάλης αξίας)
- παραγωγοί μαζικής παραγωγής (χαμηλά αμειβόμενοι)
- παραγωγοί πρώτων υλών
- πλεονάζοντες παραγωγοί (υποτιμημένοι εργάτες)

Παγκοσμιοποίηση και νέες αναγκαιότητες

Όλοι μας διαπιστώνουμε τις δραματικές αλλαγές που έχει επιφέρει η παγκοσμιοποίηση σε πολλά επίπεδα της ανθρώπινης δραστηριότητας και κυρίως στο κοινωνικό, στο τεχνολογικό και στο οικονομικό πεδίο. Βέβαια, η διαδικασία αυτή δεν βιώνεται ισότιμα από όλους τους ανθρώπους.

Το πρόβλημα της ανεργίας αναμφισβήτητο είναι το μεγαλύτερο κοινωνικό πρόβλημα στις αναπτυγμένες χώρες. Μια από τις κύριες αιτίες της ανόδου της ανεργίας είναι η θυελλώδης ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, της πληροφορικής και της ρομποτικής.

Πολλοί θεωρητικοί, κοινωνιολόγοι, οικονομολόγοι, ακόμα και φιλόσοφοι, έχουν ασχοληθεί με το πρόβλημα και το έχουν προσεγγίσει από πολλές πλευρές. Αλλά και στην πράξη, πολλές είναι οι λύσεις που εφαρμόζονται από τις κυβερνήσεις των αναπτυγμένων κρατών. Όμως η πρόοδος των τεχνολογιών είναι τόσο ραγδαία, ώστε οι νέες θέσεις που δημιουργούν οι νέες τεχνολογίες υπολείπονται σημαντικά αυτών που χάνονται οριστικά. Άρα, λοιπόν, η ανεργία όλο και θα μεγαλώνει, και στις επόμενες δεκαετίες αναμένεται να είναι μακροχρόνια άνεργοι πολύ μεγάλο ποσοστό εργαζομένων. Θα προσεγγίσει ίσως το 50% του εργασιακά ενεργού πληθυσμού.

Η ανάπτυξη των τεχνολογιών και ιδιαίτερα των ΤΠΕ αλλάζει τις συνθήκες εργασίας. Εκτός από την πλήρη υποκατάσταση της εργασίας από έξυπνες μηχανές, μπορεί να δημιουργεί νέες ανάγκες για ειδικευμένα στελέχη. Οι κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες που βρίσκονται σε μεγαλύτερη απόσταση από τα κέντρα εφαρμογής των νέων τεχνολογιών και συνεχίζουν να εργάζονται με τους παλιούς παραδοσιακούς τρόπους υποχρεώνονται να αφομοιώσουν, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, τις νέες τεχνολογίες και τους νέους τρό-

πους σκέψης και δράσης, διαφορετικά κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν. Η διάχυτη απροθυμία ορισμένων ομάδων να προσαρμοστούν με ενεργητικό τρόπο στις νέες απαιτήσεις και η καθήλωσή τους στους παραδοσιακούς τρόπους σκέψης και δράσης συνιστούν ιδιαίτερα γόνιμο έδαφος για τη διάδοση των αντιτεχνολογικών και αντιεπιστημονικών ιδεολογημάτων (Κελλανίδης και Βρυνιώτη, 2004).

Εκπαίδευση και κατάρτιση στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία

Στη νέα πραγματικότητα της κοινωνίας της γνώσης, το εκπαιδευμένο και κατάρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί τον κρισιμότερο παράγοντα για την επιβίωση και την ανάπτυξη της παραγωγής. Η παιδεία, η εκπαίδευση και η κατάρτιση, περισσότερο από ποτέ, πρέπει να στηρίζουν ενεργά και αποτελεσματικά το νέο παραγωγικό σχέδιο, το οποίο βασίζεται στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών που θα ενσωματώνουν υψηλή τεχνολογία, καινοτομία και ποιότητα. Με βάση τα παραπάνω και με δεδομένη την ανάγκη αποτελεσματικότερης σύνδεσης της παιδείας, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με την παραγωγή, πρέπει να δημιουργηθούν μόνιμα αποτελεσματικά κανάλια επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης της εκπαιδευτικής κοινότητας με την παραγωγική κοινότητα. Επίσης, πρέπει να συνδεθεί πολύ αποτελεσματικότερα ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός με τον παραγωγικό σχεδιασμό.

Η μεταβαλλόμενη φύση της κοινωνίας και της εργασίας σημαίνει ότι όλο και σε μεγαλύτερη έκταση οι επαγγελματικές δεξιότητες δεν είναι αρκετές. Στην εργασία, η περιπλοκότητα της οργάνωσης της εργασίας, η αύξηση των ειδών των καθηκόντων που οι εργαζόμενοι καλούνται να εκτελέσουν, όπως και η εισαγωγή ευέλικτων προτύπων εργασίας και μεθόδων ομαδικής εργασίας, σημαίνουν ότι οι εργαζόμενοι χρειάζονται δεξιότητες πέραν των καθαρά τεχνικών κατά τρόπο που δεν χρειάζονταν οι προηγούμενοί τους. Το φάσμα των δεξιοτήτων που χρησιμοποιούνται στο χώρο εργασίας διευρύνεται συνεχώς (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2001).

Η παγκοσμιοποίηση, οι νέες τεχνολογίες καθώς και η αλματώδης ανάπτυξη της γνώσης συνοδεύουν τις ρητορικές του «νέου» στο «νέο καπιταλισμό», ο οποίος, σύμφωνα με τον Castells (1993), προσδιορίζεται με τη χρήση πέντε αλληλοσυνδεόμενων χαρακτηριστικών:

- Εφαρμοσμένη γνώση και τεχνολογία: η ποιότητα της παραγωγικής διαδικασίας συσχετίζεται άμεσα με την ποιότητα της πληροφορίας, με τις διαδικασίες διαχείρισής της και με την εφαρμογή των επιστημονικών και τεχνολογικών δεδομένων.
- Μετατοπίσεις από τα υλικά στα άυλα προϊόντα: το εθνικό ακαθάριστο προϊόν αυξάνεται αναλογικά με τις δραστηριότητες της διαχείρισης της πληροφορίας.
- Ευέλικτη οργάνωση της παραγωγής: οι απαιτήσεις των καταναλωτών, με παράλληλη διαφοροποίηση των προϊόντων, επιβάλλουν ταχύτερες μετα-

τοπίσεις μεταξύ διαφορετικών γραμμών παραγωγής.

- Υπερεθνικές οικονομικές δραστηριότητες: ο νέος καπιταλισμός είναι παγκόσμιος σε πραγματικό χρόνο λόγω της ηλεκτρονικής δικτύωσης.
- Τεχνολογικό πλαίσιο αναφοράς των οικονομικών δραστηριοτήτων: οι νέες οικονομικές δραστηριότητες επηρεάζονται από τις εξελίξεις στον τομέα της πληροφορικής και ταυτόχρονα ενισχύουν την περαιτέρω ανάπτυξη στον τομέα των νέων τεχνολογιών.

Αναμφισβήτητα, η αλλαγή που συντελέστηκε στην περαιτέρω πορεία της εξέλιξης προς τη μεταβιομηχανική κοινωνία συνίσταται στο γεγονός ότι η ραγδαία πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας καθιστά όλο και περισσότερο αναγκαία την αναθεώρηση των αρχικών γνώσεων και δεξιοτήτων που αποτέλεσαν τα τυπικά προσόντα για την ένταξη των ατόμων στις επαγγελματικές θέσεις. Η αναθεώρηση αυτή, η οποία καθορίστηκε από τη δυναμική της συνεχούς τεχνολογικής αλλαγής, ανταποκρίνεται τόσο στις λειτουργικές ανάγκες τις κοινωνίας όσο και στις ανάγκες των ατόμων. Αυτό είναι σαφές, διότι από τη μια πλευρά η κοινωνία είναι αναγκασμένη να διασφαλίζει μέσα σε σύντομα χρονικά διαστήματα την κάλυψη κενών θέσεων και νέων απαιτήσεων με κατάλληλα εκπαιδευόμενα άτομα, και από την άλλη τα άτομα επιδιώκοντας να βελτιώσουν τη θέση τους –ή τουλάχιστον να αποφύγουν την υποβάθμισή τους– ανταποκρίνονται με ευέλικτο τρόπο στις νέες απαιτήσεις και ζητούν να αποκτήσουν νέα προσόντα.

Όπως διαπιστώνει ο ΟΟΣΑ σε πρόσφατο δημοσίευσμά του:

«Στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό συντελείται σήμερα τόσο αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσης όσο και με το είδος της ασκούμενης επαγγελματικής δραστηριότητας μια διαδικασία αύξησης των προσόντων. Η αύξηση της απασχόλησης καθορίζεται σήμερα από τις ποιοτικές απαιτητικές θέσεις εργασίας για πνευματικά εργαζομένους. Σε όλους τους βιομηχανικούς τομείς αλλά και σε όλα τα επιμέρους επαγγέλματα αυξάνει συνεχώς το επίπεδο των απαιτούμενων προσόντων (OECD, 2001b).

Από τα παραπάνω δύο βασικά στοιχεία προκύπτουν:

- η αύξηση συνολικά των απαιτούμενων προσόντων και
- η ανάγκη της ταχείας ανανέωσης των γνώσεων.

Βέβαια, η ανάγκη ανανέωσης των γνώσεων αφορά όχι μόνο επαγγέλματα χαμηλών απαιτήσεων, που απειλούνται με εξαφάνιση λόγω του αυτοματισμού, αλλά και επαγγέλματα που προϋποθέτουν επιστημονικές γνώσεις.

Το γεγονός ότι ο τριτογενής τομέας ξεπέρασε σε μέγεθος το δευτερογενή, βιομηχανικό τομέα αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, με συνέπεια μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού να απασχολείται στον τριτογενή τομέα. Σήμερα με την αύξηση της παραγωγικότητας και την αυτοματοποίηση συντελείται η συρρίκνωση του δευτερογενούς βιομηχανικού τομέα. Στις υψηλά αναπτυγμένες κοινωνίες ο τριτογενής τομέας των εξειδικευμένων υπηρεσιών έχει ξεπεράσει ήδη σε μέγεθος το βιομηχανικό τομέα.

Η απελευθέρωση ενός αυξανόμενου μέρους του ανθρώπινου δυναμικού των

μεταβιομηχανικών κοινωνιών από την ανάγκη να εργάζονται στην παραγωγή των βιομηχανικών αγαθών, την οποία αναλαμβάνουν σταδιακά τα αυτοελεγχόμενα συστήματα της παραγωγής, είναι επίτευγμα της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου. Έτσι, η μεταβιομηχανική κοινωνία εξαρτάται λειτουργικά σε πιο μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας απ' ό,τι όλες οι προηγούμενες κοινωνίες. Γι' αυτό οι δαπάνες για επιστήμη και έρευνα που προάγουν την επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη είναι οι πιο παραγωγικές επενδύσεις.

Η δυναμική ανανέωσης είναι το στοιχείο που καθορίζει την οργάνωση της μεταβιομηχανικής κοινωνίας.

Οι μεταβιομηχανικές κοινωνίες, λοιπόν, πρέπει:

- να προετοιμάζουν ένα συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό ανθρώπινου δυναμικού που έχει αποκτήσει τα ανάλογα προσόντα για την ανάληψη επιστημονικών και τεχνολογικών ρόλων οι οποίοι είναι οι λειτουργικοί φορείς της παραγωγής νέας γνώσης και νέων τεχνολογιών
- να προετοιμάσουν όλα τα μέλη της κοινωνίας που δεν κατέχουν επιστημονικούς ρόλους για την ενεργό αφομοίωση των νέων γνώσεων και τεχνολογιών οι οποίες καθορίζουν σε αυξανόμενο βαθμό τη ζωή των υπόλοιπων μελών της κοινωνίας.

Πρέπει οι άνθρωποι να προετοιμαστούν, ώστε να γίνουν ενεργοί χρήστες των δυνατοτήτων που τους παρέχει η κοινωνία τους. Τα αποτελέσματα της ανανέωσης της γνώσης διαχέονται σε όλη την κοινωνία και οι αλλαγές που επιφέρουν προκαλούν και τον απλό πολίτη, που δεν είναι παραγωγός αλλά χρήστης της γνώσης, να τις αντιμετωπίσει.

Οι δυνατότητες που παρέχει η κοινωνία δημιουργούν και απαιτήσεις. Οι διευρυμένες δυνατότητες που παρέχει η σημερινή κοινωνία στα μέλη της, όπως η χρήση των υπολογιστών, των ψηφιακών δίσκων (cd), των ηλεκτρονικών αρχείων ή του Internet δίνουν από μια πλευρά στα άτομα τεράστια πλεονεκτήματα να ικανοποιήσουν το ποικίλα ενδιαφέροντά τους και τις ανάγκες τους σε σχέση με τα άτομα προηγούμενων κοινωνιών. Έτσι, το ελάχιστο απαιτούμενο επίπεδο εγγραμματισμένης είναι σήμερα υψηλότερο απ' ό,τι στο παρελθόν. Δεν αρκούν πια οι γνώσεις που ήταν επαρκείς πριν είκοσι χρόνια. Με μοναδικό εφόδιο τις γνώσεις που ήταν επαρκείς πριν από μια εικοσαετία, το άτομο κινδυνεύει να θεωρηθεί «λειτουργικά αναλφάβητο». Επιπλέον, το διάστημα στο οποίο οι ελάχιστες απαιτήσεις ανεβαίνουν στο επόμενο επίπεδο γίνεται όλο και συντομότερο.

Στις τεχνολογικά αναπτυγμένες κοινωνίες οι ηλεκτρονικοί τρόποι επικοινωνίας αντικαθιστούν ταχύτατα τους παραδοσιακούς, ώστε να δημιουργείται ο κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού για τις ομάδες που δεν έχουν επαρκή πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες.

Ο Μ. Δερούζος (1998) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η Πληροφοριακή Αγορά θα μετατρέψει την κοινωνία μας τον επόμενο αιώνα εξίσου σημαντικά με τις δύο βιομηχανικές επαναστάσεις, καθιερώνοντας τον εαυτό της σταθερά δίκαια ως την Τρίτη Επανάσταση στη σύγχρονη ανθρώπινη ιστορία. Είναι μεγάλη, συ-

ναρπαστική και τρομακτική. Δε χρειάζεται να τη φοβόμαστε περισσότερο ή λιγότερο απ' ό,τι φοβόντουσαν οι άνθρωποι τις άλλες επαναστάσεις, γιατί φέρει παρόμοιες υποσχέσεις και κακοτοπιές. Αυτό που πρέπει να κάνουμε αντί να φοβηθούμε είναι να την καταλάβουμε, να τη νιώσουμε και να την αγκαλιάσουμε, έτσι ώστε να μπορέσουμε να τη χρησιμοποιήσουμε για να κατευθύνουμε τη μελλοντική μας ανθρώπινη πορεία».

Οι κίνδυνοι που απειλούν τη μεταβιομηχανική κοινωνία σκιαγραφούνται στο παρακάτω κείμενο του ΟΟΣΑ:

«Καθώς η ταχύρυθμη ανάπτυξη των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας μετασχηματίζει πολλές διαστάσεις της ζωής, αυξάνουν οι ανησυχίες ότι η άνιση πρόσβαση σ' αυτές τις τεχνολογίες μπορεί να οδηγήσει σε μια νέα μορφή κοινωνικού αποκλεισμού. Οι ομάδες που δεν έχουν πρόσβαση στο Internet θα αποκλειστούν από ένα μεγάλο εύρος δυνατοτήτων που σήμερα μόλις γίνονται αντιληπτές. Σ' αυτές περιλαμβάνονται η πρόσβαση στη εκπαίδευση, η κατάρτιση, οι οικονομικές και υγειονομικές υπηρεσίες που προσφέρονται on line, τα πλεονεκτήματα παραγγελίας προϊόντων μέσω Internet, η φθηνή επικοινωνία, η διασκέδαση και οι ψυχαγωγικές υπηρεσίες. Η πιθανότητα σημαντικού ποσοστού του πληθυσμού ν' αποκλειστεί από τα πλεονεκτήματα των νέων τεχνολογιών οδήγησε ορισμένους κοινωνικούς παρατηρητές στη διατύπωση του φόβου για «ψηφιακό διχασμό» της κοινωνίας με κίνδυνο να περιθωριοποιηθούν όλο και περισσότεροι όσοι δεν έχουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες» (OECD, 2001b: 33-34).

Σε ένα κόσμο, λοιπόν, που μεταβάλλεται ταχύτατα η έννοια της «εκπαίδευσης» επανακαθορίζεται και αναζητείται η σχέση της με τη «μάθηση» και τη «γνώση». Προκειμένου να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι ικανότητες και οι δεξιότητες του ανθρώπινου δυναμικού, θεωρείται ότι οι γνώσεις και η μάθηση δεν αποκτώνται εφάπαξ διαμέσου του εκπαιδευτικού συστήματος ούτε καλύπτουν τις κοινωνικές και επαγγελματικές ανάγκες του ατόμου σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, καθώς οι τελευταίες υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές. Έτσι, τονίζεται η ανάγκη καλλιέργειας και ανάπτυξης εκείνων των ικανοτήτων και δεξιοτήτων, που επιτρέπουν τη διαρκή προσαρμογή του εργατικού δυναμικού στις μεταβολές της οικονομίας και απασχόλησης (Γουβιάς, 2002). Η ίδια η εκπαίδευση εκλαμβάνεται πλέον ως μοχλός και ως προϋπόθεση για την αναβάθμιση των παραγωγικών δραστηριοτήτων (Βιτσιλάκη, 2002).

Στην Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Ανάπτυξη της Εκπαίδευσης «Learning to be» από τον συντονιστή της E. Faure αναφέρονται τα εξής:

«Κάθε άτομο πρέπει να είναι σε θέση να συνεχίζει να μαθαίνει σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Η ιδέα της διά βίου εκπαίδευσης αποτελεί θεμέλιο λίθο της κοινωνίας της μάθησης και καλύπτει όλες τις πτυχές της εκπαίδευσης, αγκαλιάζοντας τα πάντα μέσα σ' αυτή. Δεν υπάρχει ξεχωριστό «μόνιμο» μέρος της εκπαίδευσης που να μην είναι διά βίου. Με άλλα λόγια η διά βίου εκπαίδευση δεν είναι ένα εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά η αρχή στην οποία είναι θεμελιωμένη η συνολική οργάνωση ενός συστήματος και η οποία, κατά συνέπεια, διέπει την α-

νάπτυξη κάθε συστατικού της στοιχείου» (Faure, 1972).

Επίσης, στην Έκθεση του ΟΟΣΑ που τιτλοφορείται «Επαναλαμβανόμενη Εκπαίδευση: μια στρατηγική για τη διά βίου μάθηση» η επαναλαμβανόμενη εκπαίδευση ορίζεται ως: «μια εκτενής εκπαιδευτική στρατηγική για όλη τη μετά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή μετά τη βασική εκπαίδευση, το ουσιαστικό χαρακτηριστικό της οποίας είναι η διανομή της εκπαίδευσης σε όλη τη ζωή του ατόμου με διορθωτικό τρόπο, λ.χ. η εναλλαγή με άλλες δραστηριότητες όπως η εργασία, ο ελεύθερος χρόνος και η περίοδος της συνταξιοδότησης» (OECD, 1973).

Η συμμετοχή του ατόμου στην εκπαίδευση και την κατάρτιση κατανοείται ως μια νέα μορφή «οικονομικής συμπεριφοράς», όμοια με την παραγωγή ή την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών, που βασίζεται πρωταρχικά σε οικονομικού χαρακτήρα κίνητρα και είναι επενδυμένη με οικονομικό νόημα (Selwyn και Corard, 2002).

Η σημερινή συνεχιζόμενη εκπαίδευση έχει πολύ ευρύτερες λειτουργίες από την παραδοσιακή εκπαίδευση ενηλίκων. Αυτές είναι οι εξής (Κελπανίδης και Βρυνιώτη, 2004):

Η ανανέωση και η επικαιροποίηση των ήδη υψηλών γνώσεων και δεξιοτήτων ατόμων σε υψηλές επαγγελματικές θέσεις ενόψει των μεταβαλλόμενων συνθηκών στον επαγγελματικό χώρο.

Η αποφυγή της επαγγελματικής και κοινωνικής υποβάθμισης ατόμων σε χαμηλές επαγγελματικές θέσεις λόγω της ταχύτητας παλαιώσης των γνώσεων και δεξιοτήτων τους, έτσι ώστε να αποφύγουν την ανεργία και τον «κοινωνικό αποκλεισμό» με την αναβάθμιση των προσόντων τους ή την επανακατάρτισή τους σε άλλο αντικείμενο.

Η διεύρυνση του ρεπερτορίου της κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς, ώστε το άτομο να μπορεί να αντεπεξέλθει στις νέες καταστάσεις και συνθήκες στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Η καλλιέργεια των προσωπικών ενδιαφερόντων και η ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου.

Συμπεράσματα

Οι γρήγορες αλλαγές που συμβαίνουν στην παραγωγική διαδικασία, οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις πρέπει να ωθήσουν το εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να αποκτήσει μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμοστικότητα, για να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες. Η εποχή μας ζητά γρήγορες αποφάσεις, ταχεία υλοποίηση, αποτελεσματικότητα και τη μέγιστη ποιότητα στο παραγόμενο εκπαιδευτικό έργο.

Κλείνοντας θα λέγαμε, λοιπόν, πως τα άτομα πρέπει να βρουν νέες δράσεις, για να αυτοσχεδιάσουν την εργασιακή τους εμπειρία σε άλλου τύπου δεξιότητες, ώστε να είναι απασχολήσιμα σε άλλους χώρους οικονομικής δράσης, ή να διεκδικήσουν μια ανάπτυξη της ίδιας δραστηριότητας, για να επανενταχθούν σ' αυτή. Να εφοδιαστούν με διαδικασίες διαρκούς αναβάθμισης των δεξιοτήτων τους.

Η μεταβιομηχανική κοινωνία διαφέρει ριζικά από τις προηγούμενες κοινωνίες, επειδή έχει ως βασική αρχή την επιστημονική γνώση, η οποία συνεπάγεται τη συνεχή αλλαγή, δεδομένου ότι το περιεχόμενο της γνώσης μεταβάλλεται συνεχώς. Η επιστημονική γνώση δεν είναι στατικό στοιχείο, δεν είναι η «αναλλοίωτη σοφία του παρελθόντος», που περιέχεται σε βιβλία και σε ηλεκτρονικά αρχεία, αλλά μια δυναμική διαδικασία παραγωγής νέων εφευρέσεων και ανακαλύψεων με συστηματική εφαρμογή μεθοδολογικών κανόνων.

Πρέπει η μάθηση να τεθεί στο επίκεντρο κάθε κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ταυτόχρονα η μάθηση να αποτελεί σταθερή αξία εντός της διαρκούς διαφοροποίησης του ενιαίου κόσμου μας.

Βιβλιογραφία

- Bell, D. (1974). *The Coming of Post-Industrial Society*, London.
- Βιτσιλάκη, Χ. (2002). «Η διά βίου εκπαίδευση των εκπαιδευτικών: μια μελέτη περίπτωσης του προγράμματος “Αναβάθμιση των εκπαιδευτικών στην Π. Ε.», *Περιοδικό Επιστήμες της Αγωγής*, τεύχος 2.
- Γουβιάς, Δ. (2002). «Διά Βίου Μάθηση; Ευχαριστώ δε θα πάρω!», Ανακοίνωση εργασίας στο 2^ο Διεθνές Συνέδριο Κοινωνιολογίας, Θεσσαλονίκη, 8-10 Νοεμβρίου 2002.
- Γουβιάς, Δ. (2004). Διάλεξη στο μάθημα *Νέες Μορφές Εκπαίδευσης και Κατάρτισης*. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Castells, M. (1993). «The informational economy and the new international division of labor». Στο *New Global Economy in the Information Age: Reflections on Our Changing World*. Uninersity Park, PennQ Pennsylvania State University Press.
- Castells, M. (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1, The Rise of the Network Society, Oxford, Blackwell.
- Δερτούζος, Μ. (1998). *Τι μέλλει γενέσθαι*. Λιβάνης, Αθήνα.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Έκθεση) (2001). *Οι συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των εκπαιδευτικών συστημάτων*, Βρυξέλλες.
- Faure, E. (1972). *Learning to be*. UNESCO, Paris.
- Hall, S. - Held, D. & McGrew, A. (2003). *Η Νεωτερικότητα Σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός* (μτφρ. Θ. & Β. Τσακίρης), Σαββάλας, Αθήνα.
- Jarvis, P. (2000). «Globalization, the Learning Society», *Comparative Education*, Volume 36, No 3.
- Jarvis, P. (2004). *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση*. Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Κελπανίδης, Μ. & Βρυσιώτη, Κ. (2004). *Διά Βίου Μάθηση*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Λυμπεράκη, Α. (1991). *Ενέλικτη εξειδίκευση: κρίση και αναδιάρθρωση στη μικρή βιομηχανία*. Gutenberg, Αθήνα.
- OECD (1973). *Recurrent Education: a Strategy for Lifelong Learning*, Paris.
- OECD (2001b). *Economics and Finance of Lifelong Learning*, Paris.
- Selwyn, N. (2002). «Exploring the “New” Moral and Technological Imperatives of Lifelong

- Learning», κείμενο που παρουσιάστηκε στο Συνέδριο με τίτλο: *Demoralisation: Morality, Authority and Power* (Cardiff University, 5th and 6th April 2002).
- Selwyn, N. & Corard, S. (2002). *“The Information Age: Technology, Learning and Exclusion”*, Cardiff of Wales Press.
- UNESCO (1999). *Εκπαίδευση. Ο Θησαυρός που κρύβει μέσα της*. Gutenberg, Αθήνα.
- Τσικαλάκη, Κ. (2006α). *Η Γυναίκα στη Διοίκηση της Σχολικής Μονάδας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Μια ποιοτική διερεύνηση*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία στο «Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά και Εργασιακά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας» του Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Ρόδος.
- Τσικαλάκη, Κ. (2006β). «Οι γυναίκες στη Διοίκηση των Σχολικών Μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης: Το φαινόμενο της χαμηλής εκπροσώπησης», Στο *«Διοίκηση Εκπαίδευσης Α/θμιας, Β/θμιας, Γ/θμιας»* (επιμ.: Γεωργογιάννης Π.), Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου, Άρτα, 1-3, Δεκεμβρίου 2006. Πανεπιστήμιο Πατρών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Τσικαλάκη, Κ. (2007). «Φύλο και Νέες Τεχνολογίες: Ένα νέο πεδίο ανισότητας και διακρίσεων», *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου*, τεύχ. 8, Ιούνιος 2007, σελ. 26-36.
- Τσικαλάκη, Κ. (2008). «Η Ενθάρρυνση-Συμβουλευτική (mentoring) στην επαγγελματική σταδιοδρομία των γυναικών στη διοίκηση σχολικών μονάδων», Στο *«Νέο Εκπαιδευτικό Υλικό του ΥΠΕΠΘ, Αξιολόγηση και Διοίκηση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης»* (επιμ. Γεωργογιάννης Π.), Πρακτικά του 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου, Τόμος 1^{ος}: Άρτα, 14-16, Μαρτίου 2008. Πανεπιστήμιο Πατρών, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, σελ. 347-359.
- Τσικαλάκη, Κ. (2008). «Ο ρόλος των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην κοινωνία, στη ζωή μας και στην Εκπαίδευση», *Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου* (υπό δημοσίευση).